

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОТИВІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ТА ПСИХОЛОГІЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТАВЛЕННЯ ДО ГРОШЕЙ

У статті розглядається взаємообумовленість мотивів навчальної діяльності студентів, психологічних особливостей монетарних ставлень та значень, а також орієнтації на процес праці чи матеріальний її результат. За проведеним експериментальним дослідженням виявлені вікові особливості динаміки взаємозв'язку психологічних особливостей ставлення до грошей та мотивів навчальної діяльності студентів.

Ключові слова: ставлення до грошей, значення грошей, орієнтація на працю, орієнтація на гроші, мотиви навчальної діяльності, юнацький вік.

О.П. Никитина

ИССЛЕДОВАНИЕ ВЗАИМОСВЯЗИ МОТИВОВ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИХ ОСОБЕННОСТЕЙ ОТНОШЕНИЯ К ДЕНЬГАМ

В статье рассматривается взаимообусловленность мотивов учебной деятельности студентов, психологических особенностей монетарных отношений и значений, а также ориентация на процесс труда или материальный ее результат. По проведенному экспериментальному исследованию выявлены возрастные особенности динамики взаимосвязи психологических особенностей отношения к деньгам и мотивов учебной деятельности студентов.

Ключевые слова: отношение к деньгам, значение денег, ориентация на труд, ориентация на деньги, мотивы учебной деятельности, юношеский возраст.

O.P.Nikitina

RESEARCH OF INTERRELATION OF MOTIVES OF EDUCATIONAL ACTIVITY OF STUDENTS AND PSYCHOLOGICAL FEATURES OF THE RELATION TO MONEY

The article examines the interconditionality between motives of educational activity of students, psychological features of monetary attitudes and values, and also orientation to process of work or its material result. The age peculiarities of the dynamics of the relationship of psychological features of the relationship to money and the motives of educational activity of students are identified according the results of the experimental study.

Key words: attitude to money, the value of money, focus on work, focus on money, motives of educational activity, youthful age.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вивчення психологічних особливостей ставлення юнацтва до грошей є вкрай актуальною проблемою, оскільки саме в юнацькому

віці активно формується світогляд як система відношень і завершується формування ставлення до грошей як цілісної системи. Водночас, юнацтву властиві негативні прояви ставлення до грошей. Тож для подолання причин такого ставлення необхідно вивчити психологічні особливості їх формування.

Серед головних чинників формування ставлення до грошей в юнацькому віці ми виокремлюємо об'єктивні умови (об'єктивні чинники), в яких перебуває юнак, в тому числі – використання грошей у родинному оточенні юнака, і суб'єктивний, внутрішній чинник. Ми пропонуємо заглибитись у аналіз останнього, якому присвячено вкрай мало сучасних досліджень психологічного спрямування. В якості внутрішнього, суб'єктивного чинника ставлення до грошей ми розглядаємо систему відношень особистості юнака, спираючись на теоретичні розробки В.М. М'ясищева.

У попередніх авторських публікаціях визначено основні особливості взаємозв'язку ставлення юнака до грошей та самовідношення, ставлення до інших, спрямованості особистості тощо. Тепер ми поставили важливе завдання - розкрити основні взаємозв'язки між ставленням юнака до навчальної діяльності та його ставленням до грошей. Ми припустили, що ці два ставлення перебувають у складних діалектичних взаємовідносинах. Причому, ставлення юнака до навчальної діяльності нами визначене у якості більш загального ставлення до діяльності, яке передбачається нами як один з компонентів внутрішнього, суб'єктивного чинника ставлення до грошей, оскільки навчально-професійна діяльність виступає провідною у цьому віковому періоді. Підкреслимо, що вивчення взаємозв'язку ставлення до навчальної діяльності та до грошей є недостатньо розробленим. Зазначені положення обумовлюють **актуальність обраної проблеми.**

Одним з найважливіших компонентів у структурі ставлення до навчальної діяльності виступають мотиви (Л.О. Висотіна, М.Г. Левандовський, М.Т. Дригус), які визначають загальне ставлення до неї (А.К.Маркова, Г.С.Костюк, Л.І.Божович та ін.). Дослідження мотивів навчальної діяльності спрямовуються на встановлення змісту спонукання до навчальної діяльності, впливу мотивів на різні

сторони навчальної діяльності, розвиток мотивів, їх вираженість у групах з тими чи іншим особливостями (А.К.Маркова, М.В.Матюхіна, А.Б.Орлов, Л.М.Фрідман, Ю.М.Орлов та ін.). А.К. Маркова пов'язує *різні типи відношення до навчання* з характером мотивації учня, тобто зі спрямованістю учня “на окремі сторони навчальної роботи, пов'язані з внутрішнім відношенням учня до неї” [3, 15]. Серед *видів мотивів* такої групи виокремлюються: пізнавальні (у разі спрямованості на зміст навчального предмета) та соціальні (у разі спрямованості на іншу людину в ході навчання). У межах цих видів виокремлюються різні рівні.

Серед сучасних психологічних досліджень розробки проблеми мотивації навчальної діяльності в юнацькому віці, можна виокремити роботи, присвячені дослідженню психологічних детермінант розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності [2], дослідження ставлення до навчальної діяльності старшокласників та студентів як суб'єктивної реальності [1], вивчення особливостей мотивації навчальної діяльності у юнацькому віці [4] тощо. На думку В.Е. Чудновського, значна кількість юнаків є розгубленою перед оточуючим їх складним та безкінечно різноманітним та суперечливим світом, а отже, вибір професії та вступ до ВНЗ в основному є випадковим. Цим може бути пояснений формальний характер ставлення до навчання.

В наукових роботах, що присвячені психологічним особливостям ставлення до грошей, ми не знайшли робіт, присвячених дослідженню взаємозв'язків між ставленням до навчальної діяльності та ставленням до грошей. В ряді досліджень пояснюються особливості взаємозв'язку між трудовою діяльністю, а точніше трудовим статусом (безробітний чи працюючий) та ставленням до грошей [5-8]. Проте, проблема взаємообумовленості мотивації навчальної діяльності студентів і психологічних особливостей ставлення до грошей майже не досліджується вченими, хоча саме вибір професії та становлення фахівця безперечно буде впливати і на подальше трудове життя, і на майбутнє ставлення до праці.

Метою нашої роботи є встановлення взаємозв'язків між психологічними особливостями ставлення особистості юнацького віку до грошей та мотивами навчальної діяльності.

Для перевірки висунутих теоретичних припущень нами було проведено **експериментальне дослідження**. Досліджувана вибірка включала осіб юнацького віку (хлопців та дівчат) – 17-21 років ($n=272$) - студентів Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди та Національного технічного університету “Харківський політехнічний інститут”. У дослідженні використовувались методики “Мотивація навчання у ВНЗі” (Т.І.Ільїна), “Моральнісна оцінка грошей” (Є. Горбачова, А. Купрейченко), “Опитувальник для визначення ставлення школярів до грошей” (варіант для старшокласників) (М.Ю.Семьонов, Ю.В.Мацнев), “Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційній сфері” (О.Ф. Потьомкіна). Був проведений кореляційний аналіз (з використанням коефіцієнта лінійної кореляції r_{xy} Пірсона) мотивів навчальної діяльності і психологічних особливостей їх ставлення до грошей. При статистичній обробці результатів використовувався статистичний пакет Statistica 6.0.

За даними всією вибірки, були встановлені значущі кореляційні зв'язки між даними за шкалою “Набуття знань” та шкалами “Позитивне та раціональне ставлення до грошей” ($r_{xy} = 0,23, p < 0,01$), “Фіксація на грошах” ($r_{xy} = 0,17, p < 0,01$), “Напруга через гроші” ($r_{xy} = 0,18, p < 0,05$). У досліджуваних 17-18 років статистичним виявився зв'язок між шкалою “Набуття знань” та “Позитивним і раціональним ставленням до грошей” ($r_{xy} = 0,29, p < 0,01$), а у досліджуваних 19-21 років - між “Набуттям знань” та “Фіксацією на грошах” ($r_{xy} = 0,22, p < 0,05$), а також між “Набуттям знань” та “Напругою через гроші” ($r_{xy} = 0,22, p < 0,05$), які діагностують переоцінку значущості грошей з суворим контролем над ними, надбережливістю. Ця надбережливість, заздрощі з приводу грошей, мають витоком усвідомлювання того, що “у нашій країні про людину судять за грошима” (33 питання, 2 шкала методики). Ці три характеристики: надкономність, вплив на інших та заздрощі іншим діагностують бажання студента самоствердитись серед інших у нашій країні.

Наступним кроком стало встановлення взаємозв'язків між орієнтацією працю/гроші та мотивами навчальної діяльності студентів (див.Табл.1)

Взаємозв'язок мотивів навчальної діяльності студентів та їх орієнтації на працю/гроші

Види мотивів навчальної діяльності	Орієнтація на процес праці	Орієнтація на гроші
Набуття знань	0,26**	0,06
Оволодіння професією	0,32**	-0,07
Отримання диплома	-0,03	0,14*

Примітка: “*” – $p < 0,05$; “**” – $p < 0,01$

Як видно з Таблиці 1, студенти, які формально ставляться до навчальної діяльності за фахом, орієнтуються на гроші. В той же час переважання перших двох мотивів “Набуття знань” та “Оволодіння професією”, яке свідчить про адекватність вибору студентом професії та зацікавленість нею, буде результувати в орієнтації таких студентів на процес праці. Оскільки нами не встановлювався причинно-наслідковий характер вищезазначених зв'язків, можемо відмітити, що орієнтація на працю чи на гроші передуватиме вибору фаху і впливатиме на домінування тих чи інших мотивів навчальної діяльності.

У молодшій групі досліджуваних (17-18 років) більш чітко проявляє себе взаємозв'язок між орієнтацією на працю і потягом до набуття знань ($r_{xy}=0,26$, $p < 0,05$) та між потягом до оволодіння професією і орієнтацією на процес праці ($r_{xy}=0,29$, $p < 0,01$). Визначений негативний взаємозв'язок між потягом до оволодіння професією та орієнтацією на гроші ($r_{xy}=-0,21$, $p < 0,05$). У групі досліджуваних від 19 до 21 року встановлені статистично значущі зв'язки між орієнтацією на процес праці та набуттям знань ($r_{xy}=0,25$, $p < 0,01$), оволодінням професією ($r_{xy}=0,31$, $p < 0,01$) та між орієнтацією на гроші і формальним ставленням до отримання вищої освіти за фахом ($r_{xy}=0,22$, $p < 0,05$).

За даними всієї вибірки чим більшим є прояв у студента *потягу до набуття знань*, тим менше він схильний розглядати гроші як розваги ($r_{xy}=-0,159$, $p < 0,05$) та комфорт ($r_{xy}=-0,176$, $p < 0,05$). У 17-18 років юнак заперечує зв'язок грошей та інформації ($r_{xy}=-0,242$, $p < 0,05$), а у 19-21 – грошей та розваг ($r_{xy}=-0,212$, $p < 0,05$). Чим більшим є прояв у студента *потягу до оволодіння професією*, тим менше

гроші насичені символічним значенням досягнення ($r_{xy}=-0,18$, $p<0,05$). Цей кореляційний зв'язок ще раз вказує на те, що за умов бажання юнака стати фахівцем, гроші не будуть виступати на першому плані як його досягнення. Так само як і студент з вираженим потягом до набуття знань, заперечує зв'язок між грошима та розвагами ($r_{xy}=-0,20$, $p<0,01$) і комфортом ($r_{xy}=-0,22$, $p<0,01$). У 17-18 років крім цих зв'язків негативним постає зв'язок між грошима та владою ($r_{xy}=-0,21$, $p<0,05$) і грошима та безпекою ($r_{xy}=-0,25$, $p<0,05$), а у 19-21 рік – визначенням грошового сенсу “досягнення” ($r_{xy}=-0,25$, $p<0,01$) та “розвиток” ($r_{xy}=-0,22$, $p<0,01$). В той же час студент, що має *формальне ставлення до навчальної діяльності за фахом*, не визначає зв'язок грошей і несправедливості ($r_{xy}=-0,18$, $p<0,05$), грошей і відповідальності ($r_{xy}=-0,16$, $p<0,05$). У 17-18 років такий юнак окрім цих зв'язків не схильний виділяти зв'язок між грошима та коханням ($r_{xy}=-0,35$, $p<0,01$), грошима та нетерпимістю ($r_{xy}=-0,32$, $p<0,01$), грошима та залежністю ($r_{xy}=-0,23$, $p<0,05$), а у 19-21 рік - лише відзначає відсутність зв'язку між несправедливістю та грошами ($r_{xy}=-0,20$, $p<0,05$).

Висновок. Дані проведеного експериментального дослідження підтверджують висунуті припущення про те, що існує взаємообумовленість між мотивами навчальної діяльності студентів та їх ставленням до грошей. Отримані результати вказують на наявність *стійкого позитивного* зв'язку між орієнтацією студента на майбутню працю, в якій він зможе реалізувати себе як фахівець і мотивами набуття фахових знань та оволодіння професією. Але, якщо у студента домінує лише мотив формального ставлення до навчальної діяльності, такий студент, як правило, матиме лише орієнтацію на процес заробляння грошей, незалежно від реалізації себе як фахівця, майбутнього професійного самоствердження. Мотиви навчальної діяльності студентів мають тісний зв'язок зі значеннями, які студенти надають грошам. За умов домінування у студента мотивів, які свідчать про *адекватність* вибору професії та *задоволеність* нею, він не схильний розглядати гроші як досягнення та розвиток, заперечує зв'язок між грошима та розвагами, грошима та безпекою, грошима та владою. Студент, в якого домінує мотив *формального* ставлення до отримання диплома, не вбачає у

грошах їх зв'язку з нетерпимістю, несправедливістю та залежністю. Дослідженням встановлені вікові особливості розвитку взаємозв'язку ставлення до грошей та мотивів навчальної діяльності студента. З дорослішанням, при входженні юнака на самостійний, трудовий шлях, пов'язаний перш за все з відповідальністю, ускладнюються за змістовними характеристиками компоненти ставлення до грошей, змінюються значення, які надаються грошам.

Перспективу нашого дослідження складає розробка та апробація розвивально-корекційної програми, спрямованої на розвиток конструктивного ставлення до грошей особистості юнацького віку.

Список літератури

1. Антипова И.Г. Отношение к учебной деятельности старшеклассников и студентов как субъективная реальность: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.07 "Педагогическая и возрастная психология" / И. Г. Антипова.-Ростов-на-Дону, 2000. – 24 с.
2. Климчук В.О. Психологічні детермінанти розвитку внутрішньої мотивації студентів у навчальній діяльності.-Автореф. на здоб. наукового ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07"Педагогічна та вікова психологія"/ В.О. Климчук. – К., 2004. – 20 с.
3. Маркова А.К., Матис Т.А., Орлов А.Б. Формирование мотивации учения: Книга для учителя. – М.: Просвещение, 1990. – 192 с.
4. Чудновский В.Э. О некоторых "болевых точках" становления личности // Психологический журнал. – 2006. – Т. 27. – №3. – С. 5-17.
5. Gbadamosi G. Money ethic, moral conduct and work related attitudes: Field study from the public sector in Swaziland/ G. Gbadamosi, P. Joubert //Journal of Management Development. – 2005. – Vol. 24. – Issue 8. – P. 754-763.
6. Hoon L.S. Attitudes towards money and work: Implications for Asian management style following the economic crisis/ L.S. Hoon, V.K.G. Lim // Journal of Managerial Psychology. – 2001. – Vol. 16. – № 2. –P. 159-172.
7. Lynn M. Restaurant tipping: a reflection of customers' evaluations of a service//Journal of Consumer Research. –1991. – Vol. 18. –P. 438-448.
8. Wernimont P.The meaning of money/P. Wernimont, S. Fitzpatrick // Journal of Applied Psychology. –1972. – Vol. 56. – P. 218-221.